

Ковінько О. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та реклами*

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

Стахова А. І.

студент

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

Вовк А. П.

студент

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

Kovinko O. M.

Candidate of Economic Sciences, Docent,

Associate Professor at the Department of Marketing and Advertising

Vinnitsa Institute of Trade and Economics of KNUTE

Stakhova A. I.

Student

Vinnitsa Institute of Trade and Economics of KNUTE

Vovk A. P.

Student

Vinnitsa Institute of Trade and Economics of KNUTE

ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ РИНОК УКРАЇНИ ЯК РУШІЙНИЙ ВАЖІЛЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

PHARMACEUTICAL MARKET OF UKRAINE AS THE DRIVING LEVEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан фармацевтичного ринку України в контексті маркетингового дослідження сучасного вітчизняного ринку з метою визначення пріоритетних умов його сталого розвитку, а також надано детальну характеристику головних вітчизняних виробників та лідерів експорту фармацевтичної продукції. Загалом у статті надано ряд пропозицій щодо розширення ринків збуту фармпродукції та виходу на нових перспективних зарубіжних споживачів.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, аптечна мережа, ринки збуту, експортна продукція, зовнішньоторговельні операції.

Вступ та постановка проблеми. Сьогодні у світі виробництво фармацевтичних препаратів є однією з найперспективніших галузей. Протягом кількох останніх років світовий ринок фармацевтики демонструє сталу тенденцію зростання. Загалом фармацевтичний ринок – це потужний промисловий сектор, який входить до п'ятірки найприбутковіших галузей господарського комплексу світу. Фармацевтична галузь займає провідну позицію і в економіці нашої країни, оскільки є досить важливою складовою національного ринку та певним чином визначає національну і оборонну безпеку країни. Однак, попри усі позитивні характеристики, існує ряд негативних факторів, що супроводжують діяльність та розвиток цієї сфери підприємництва. Зокрема, найголовнішим безконтрольним чинником є функціонування тіньового бізнесу у сфері фармацевтичного виробництва, що обумовлюється рентабельністю фармринку та великими витратами на розвиток цієї сфери виробництва. Зокрема, причиною цього виступають необхідність постійних наукових розробок, покращення технічного обладнання та самих процесів виробництва фармацевтичних продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми розвитку фармацевтичного ринку та його впливу на економіку країни присвячені праці таких вітчизняних науковців, як, зокрема, І.В. Пестун, З.М. Мнушко, Н.М. Дихтярьов, А.М. Гніт, Д.В. Кармиш. У публікаціях названих науковців висвітлюються актуальні питання інвестиційно-інноваційного розвитку фармацевтичної галузі України. Однак чимало питань стосовно напрямів розвитку фармацевтичного ринку залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого вивчення.

Метою статті є глибоке вивчення та аналіз маркетингового середовища фармацевтичного ринку, а також розробка перспективного стратегічного плану щодо виходу експортних лідерів фармпродукції на нові ринки збуту.

Результати дослідження. Сучасний фармацевтичний ринок України включає виробництво лікарських засобів, дієтичних добавок, лікувальної косметики та виробів медичного призначення, оптових і роздрібних продажів продукції через аптечні мережі, спеціалізовані продажі та

дистрибуцію. Серед ключових економічних характеристик цього ринку можна виділити великий рівень конкуренції за невеликих обсягів продажу та виробництва, велику імпортозалежність, низький рівень маржинальності, відсутність державного фінансування [1]. Загалом 93% експорту української фармацевтичної продукції спрямовано до країн СНД, однак імпорт фармацевтичної продукції з цих країн становить лише 4,5%. Дослідження стану фармацевтичного ринку України дає підстави охарактеризувати його як такий, що потребує подальшого розвитку, залучення інвестицій, реструктуризації та диверсифікації структури експорту за рахунок збільшення в ньому частки наукоємної, високотехнологічної продукції, що відповідає міжнародним стандартам.

Однак головними факторами, що спричиняють уповільнення подальших змін ринку фармацевтики в Україні, є:

- зменшення реального добробуту громадян;
- загострення політичних подій на сході країни;
- підвищення цін на фармацевтичні препарати вітчизняних виробників та імпортерів ліків;
- поступове наближення до ліміту платоспроможного попиту населення.

Економічна ситуація в Україні зазнає негативної тенденції до змін, тому, згідно з даними Державної служби статистики України, зниження показника реального ВВП в останній квартал 2014 року становило 14,8%, а за аналогічний період 2015 року цей показник досягнув показника 17,2% [2, с. 97].

Насправді Україна є одним з лідерів фармацевтичної промисловості та має певні досягнення в експортній діяльності цього виду продукції. За останні три роки тенденції до зниження обсягу експорту не спостерігалось. Наприклад, якщо у 2012 році він склав майже 250 млн. грн., то зараз є невеличке скорочення – 200 млн. Тобто спостерігається певне погіршення економічних показників близько 20–25%, однак перш за все це відбувається саме через військові дії на сході країни.

Однак, попри усі наявні позитивні характеристики фармацевтичного ринку, а також його важливий внесок до економіки країни, ця галузь також функціонує за наявності тіншового бізнесу. Обумовлюється ця ситуація тим, що кожного року світові витрати, пов'язані з розвитком фармацевтичного ринку, складають близько 3 трлн. дол. Зумовлюється це тим, що ця сфера виробництва є надзвичайно рентабельною, відповідно, показник рентабельності фармринку складає близько 600%. Власне, такі великі грошові потоки і є визначальним фактором, що привертає увагу зловмисників.

У тіншовому секторі фармацевтичного виробництва виготовляють незареєстровану вітчизняними виробниками контрафактну продукцію широкого призначення, тобто до цього відноситься виготовлення імітацій лікарських препаратів, біологічно активних добавок, вітамінів, гомеопатичних засобів та багатьох інших видів продукції, яка не має лікувальних властивостей. Найбільш неприйнятним є той момент, що підробляють найбільш дорогі та ефективні препарати, а результатом використання контрафактних ліків є сотні втрачених людських життів [6].

Головною ланкою тіншового бізнесу у сфері охорони здоров'я України є офіційно зареєстровані виробники, що виготовляють і реалізують, однак не обліковують фармацевтичні продукти, а також ті, що виготовляють фармпродукти за відсутності відповідних ліцензій або за наявності ліцензій, термін дії яких закінчився.

Офіційних даних щодо зростання частини тіншового сектору у сфері охорони здоров'я в Україні немає, однак є

опосередковані оцінки. Так, згідно з даними газети «Бізнес» частка охорони здоров'я у нелегальному сегменті економіки сягає 3,67% та перевищує її легальну частку – 2,2% [19, с. 185].

Загалом щорічний світовий прибуток від реалізації нелегальних лікарських засобів становить близько 50 млрд. дол., при цьому порушуються авторські права, оскільки проводиться фальсифікація відомих світових виробників фармпродукції, а також відбувається несплата податкових надходжень на різних етапах розроблення продукції та контролю її якості.

Однак протягом останніх двох років (2014 рік – I півріччя 2016 року) головну увагу Антимонопольного комітету України привернула ситуація на фармацевтичному ринку. Відповідно, аналіз наявних в АМКУ матеріалів досліджень засвідчив, що більшість аптечних мереж під час організації роздрібною торгівлі ліками надає імпортерам та вітчизняним виробникам лікарських засобів маркетингові послуги.

Широко застосовувана останніми роками стратегія поведінки аптечних мереж з надання маркетингових послуг виробникам лікарських засобів може зумовити створення суттєвих економічних бар'єрів входження на ринок роздрібною торгівлі лікарських засобів для потенційних конкурентів та усунення діючих.

АМКУ вважає, що з урахуванням наявного стану конкуренції на ринку роздрібною торгівлі лікарськими засобами учасникам ринку необхідно запровадити механізми саморегуляції [8].

За підсумками I півріччя 2015 року сукупний обсяг продажів всіх категорій фармацевтичних товарів, який включає лікарські засоби, вироби медичного призначення, косметику і дієтичні добавки, склав 24 637,1 млн. грн. і порівняно з аналогічним періодом попереднього року збільшився на 23,6% (рис. 1).

Відповідно, існує також тенденція до зниження обсягів продажів у натуральному вимірі, тобто обсяг проданих упаковок склав 783 300 000 і порівняно з аналогічним періодом попереднього року скоротився на 16,7%, що графічно відображено на рис. 2.

Загалом на фармацевтичному ринку України діють як вітчизняні, так і зарубіжні виробники фармпродуктів. Однак станом на 1 червня 2016 року за обсягами аптечних продажів лікувальних засобів визначено лідерів. Підприємства, що наявні у табл. 1, є вітчизняними лідерами з експорту власної продукції.

Отже, абсолютним лідером серед національних виробників фармпродукції є «Фармак», що посідає провідну позицію протягом останніх трьох років та займає 5,6% ринку України серед усіх виробників лікувальних засобів, а також 16,4% ринку серед вітчизняних

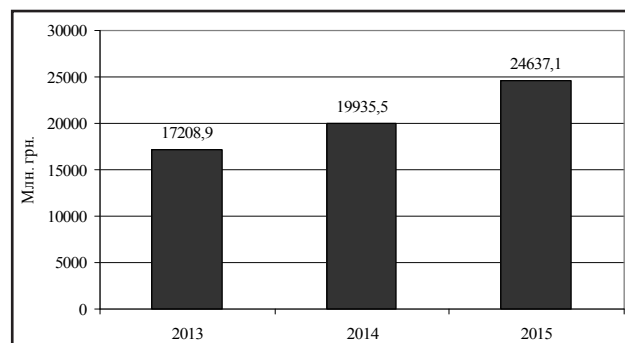

Рис. 1. Динаміка зміни обсягу роздрібною торгівлі фармацевтичних товарів у грошовому вимірі за I півріччя 2013–2015 років [3]

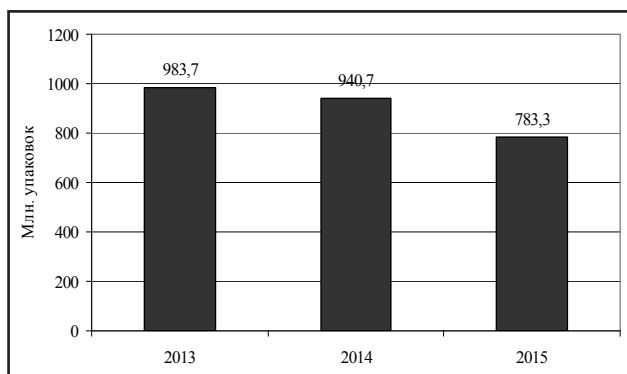

Рис. 2. Динаміка зміни обсягу роздрібної торгівлі фармацевтичними продуктами у натуральному вимірі за півріччя 2013–2015 років

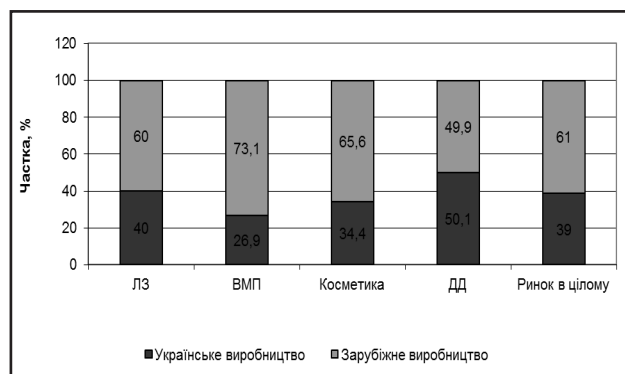

Рис. 3. Структура продажів фармпродуктів в розрізі зарубіжного та вітчизняного виробництва у грошовому вираженні за підсумками II півріччя 2015 року [3]

виробників. Обсяги продажу за останній рік зросли на 3,597 млн. грн., що становить 42%. Загалом 22,1% продукції «Фармак» було експортовано за підсумками 2015 року. ФК «Фармак» має усі необхідні ліцензії задля продуктивної співпраці з зарубіжними споживачами, зокрема, серед них слід назвати національні сертифікати GMP, ISO 9001, ISO 13485 та GMP EC.

Наступним лідером у рейтингу є ФК «Лекхім». Підприємство досить активно впроваджує ряд інноваційних проектів з оптимізації всіх необхідних бізнес-процесів, розширює і модернізує виробництво, активно проводить науково-дослідницьку роботу, розробляє і впроваджує нові напрями зовнішньоекономічної діяльності, а також бере участь в соціальних програмах оздоровлення суспільства [1]. Загалом лікарські засоби ФК «Лекхім» експортуються в Білорусь, Узбекистан, Казахстан, Таджикистан, Азербайджан, Грузію, Вірменію, Туркменістан, Молдову, Росію, країни Балтії. Загалом продукція «Лекхім» експортується в 25 країн світу.

Однак безумовним лідером серед вітчизняних виробників стосовно експортної продукції є ФК «Фармак», що зумовлено такими основними причинами:

- експорт рентгеноконтрастних препаратів, зокрема в Німеччину, створюючи при цьому серйозну конкуренцію місцевим виробникам;
- експорт гормону щитовидної залози L-тироксину;
- експорт сировини до Польщі, Грузії, Узбекистану та Казахстану;
- експорт рецептурних препаратів, притому, що усі інші вітчизняні виробники експортують препарати, що не потребують рецептів.

Що стосується власне імпорتنних операцій щодо закупівлі фармацевтичних продуктів, то у 2016 році вітчизняний ринок фармацевтики досі є залежним від імпортних

поставок як основної сировини для виробництва, так і готової продукції. Основними імпортерами залишались такі країни, як Німеччина, Індія, Франція, Угорщина, Італія, Словенія, Ірландія. Згідно з даними Державної служби статистики України за результатами першого півріччя поточного року ввіз фармацевтичної продукції на територію України склав близько 1 017 156,9 тис. дол., що становило 124,7% від результатів 2015 року [2, с. 124].

У грошовому вимірі більшу частину доходу становлять імпортні товари, крім дієтичних добавок, де співвідношення знаходиться в балансі.

Що стосується експортних операцій, то у В'єтнамі виник найбільший попит на антибіотики та кардіологічні препарати українського виробництва, а у Бразилії – на інсулін. Лідером, до якого поставляються вітчизняні лікарські препарати, є Узбекистан (23% експорту зосереджено там), потім йдуть Казахстан, Росія, Молдова. До Німеччини відправляється 0,1% експорту, у Польщу – 0,5%, а в Болгарію – 0,2% [5].

Також до виробничих потужностей «Фармак» нещодавно приєдналася польська компанія, яка займається маркетингом продажу лікарських препаратів за кордон із метою виходу на європейські ринки власне за допомогою цієї компанії.

Хоча й сьогодні вітчизняні лідери фармацевтичного ринку експортують ліки до 50 країн світу, зокрема до країн ЄС, таких як Німеччина, Польща, Болгарія, Румунія, триває реєстрація у Франції, Італії і Великобританії, все одно не всі можливі ринки задіяні.

На нашу думку, досить перспективною може бути співпраця з Чехією, оскільки сприятливими є усі визначальні фактори, зокрема:

- політико-правове середовище: низький рівень ПДВ на імпорт фармацевтичної продукції (9%);
- економічне середовище: великий попит на фармпродукцію у зв'язку з незадовільним рівнем виробництва цієї продукції;
- соціокультурне середовище: позитивний досвід співпраці в інших сферах, задовільні транспортні умови;
- конкурентне середовище: українські ліки є дешевшими порівняно з ліками іншим експортерів; українських фармвиробників закордоном поважають більше, аніж на внутрішньому ринку.

Також економічно обґрунтованою є можлива співпраця з Кенією. Оскільки за підсумками участі вітчизняних лідерів фармацевтичного ринку в спеціалізованій виставці «Africa Pharmaceutical Summit East 2016» Україна прийняла рішення щодо виходу на африканський ринок фармацевтики.

Таблиця 1

Рейтинг фармацевтичних підприємств за обсягом продажу лікувальних засобів станом на 1 червня 2016 року [4]

Підприємство	2014 рік	2015 рік	2016 рік
ФК «Фармак» (Україна)	1	1	1
ФК «Лекхім» (Україна)	6	4	2
«Дарниця» (Україна)	3	3	3
«Berlin-Chemie» (Німеччина)	2	2	4
ГК «Здоров'я» (Україна)	8	6	5
«Safoni» (Франція)	5	5	6
Київський вітамінний завод (Україна)	18	12	7

Кенійські представники надзвичайно зацікавлені у виході українських виробників на місцевий фармриннок. Оскільки Україна є безумовним представником Європи, місцеві споживачі сподіваються, що продукт, поставлений з України, буде більш якісним, аніж інші, та відповідатиме європейським вимогам, однак буде дещо дешевшим, аніж європейські відповідники.

Висновки. Аналізуючи ситуацію, наявну на фармацевтичному ринку України, можна зробити ряд висновків щодо характеристики його як складної, розгалуженої, динамічної системи. Основними важелями, що гальмують його розвиток, можна вважати значний дисбаланс у зростанні ринку в грошовому та натуральному вимірниках, перевищення пропозиції над попитом та недостатність використання ресурсного потенціалу. Також негативним фактором функціонування фармацевтичної галузі є наявність тіншового бізнесу. Обумовлюється ця ситуація тим, що кожного року світові витрати, пов'язані з розвитком фармацевтичного ринку, складають близько 3 трлн. дол. Зумовлюється це тим, що ця сфера виробництва є надзвичайно рентабельною, відповідно, показник рен-

табельності фармринку складає близько 600%. Власне, такі великі грошові потоки і є визначальним фактором, що привертає увагу зловмисників. Незважаючи на це, протягом 2014 року – I півріччя 2016 року головна увага Антимонопольного комітету України була прикута до функціонування та діяльності фармацевтичного ринку. В результаті наявного звіту було надано ряд рекомендацій щодо подальшого ефективного функціонування цього ринку та уникнення ситуації монопольного становища основних вітчизняних виробників.

Однак наявність сприятливих умов і ресурсів створює передумови для формування якісного високорозвиненого, конкурентоздатного фармацевтичного ринку України. Однак все ж таки, попри усі стримуючі фактори, фармацевтичний ринок України є одним з головних факторів формування доходу країни, оскільки він є досить потужним на світовому ринку і займає 5 позицію у світі стосовно максимального забезпечення вітчизняних споживачів продукцією. Також національні експортери високо оцінюються виробниками на зарубіжних ринках та створюють досить потужну конкуренцію провідним світовим лідерам.

Список використаних джерел:

1. Мілюковська О.А. Фармацевтичний ринок України: аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку / О.А. Мілюковська // Перший Незалежний Науковий Вісник. – 2015. – № 2–1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/farmatsevtichnyi-riнок-ukrayini-analiz-suchasnogo-stanu-ta-tendentsiy-rozvitku>.
2. Статистичний щорічник України за 2015 рік / Держкомстат України. – К. : Техніка, 2016. – 127 с.
3. Шабельник Т.В. Сучасний стан фармацевтичного ринку України / Т.В. Шабельник // Державне будівництво : електронне наукове фахове видання. – 2015. – № 9.
4. Чорноротов О.В. Фармацевтичний ринок України / О.В. Чорноротов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.credit-rating.ua>.
5. Стефанишина О.М. Ринок ліків в Україні: дерегулювання чи кастрування / О.М. Стефанишина // Економічна правда : електронне наукове фахове видання. – 2015. – № 13 (1).
6. Мартякова О.В. Тінізація сфери охорони здоров'я / О.В. Мартякова, І.В. Трикоз // Вісник БУМБ : електронне наукове фахове видання. – 2014. – № 4 (28).
7. Каминская Т.М. Рынок медицинских услуг: опыт теоретико-институционального анализа / Т.М. Каминская. – Х. : ИПП «Контраст», 2006. – 296 с.
8. Звіт Антимонопольного комітету України за результатами дослідження фармацевтичних ринків за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=12257>.

Анотація. В статтю проаналізовано сучасне становище фармацевтичного ринку України в контексті маркетингового дослідження сучасного вітчизняного ринку з метою визначення пріоритетних умов його сталого розвитку, а також надано детальну характеристику головних вітчизняних виробників і лідерів експорту фармацевтичної продукції. Загалом в статтю надано ряд пропозицій по розширенню ринку збуту фармпродукції та виходу на нових перспективних зарубіжних споживачів.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, аптечна мережа, ринки збуту, експортна продукція, зовнішньоторговельні операції.

Summary. In the article analyzes the current state of the pharmaceutical market of Ukraine in the context of modern marketing research of the domestic market in order to identify priority conditions for its sustainable development, and provided a detailed description of the major domestic manufacturers and leaders in the export of pharmaceutical products. Overall, the article provided a number of proposals to expand the market of pharmaceutical products and access to new prospective foreign consumers.

Key words: pharmaceutical market, pharmacy chain, markets, exports, foreign trade operations.